

'או בטולך או בטולא דבר עשו... שאין יכולין לקבל גזירת ארומיים, עמד והגלה אותם לבבל...' – לפי מה שכתב הרמב"ן (בסדר בלק, עה"פ 'ציים מיד כתיים'), שמלכות רומי אינה מזרע עשו, אלא מיון בנו של יפת, והאריך להוכיח שכן דעת רז"ל (וכ"כ ראב"ע – תהלים קלז עה"פ 'זכור ה' לבני אדם') – לפי זה, אין הכוונה 'ארומיים' לרומי אלא לאדום. וריעב"ץ גרס כן בגמרא 'אדומיים' במקום 'ארומיים' (אלא שכתב שזוהי רומי. וזה לכאורה דלא כהרמב"ן). אמנם, כבר העיר החזו"א (אה"ע ה,ח) מכמה מקומות בדברי רז"ל שמורים לכאורה שמלכות רומי – מזרע עשו היא. וצריך עיון בדבר.

(ע"ב) זנות לא שכיחא. רבי יוחנן מ"ט לא אמר כריש לקיש? קסבר יש לבעל פירות עד שעת נתינה... אמר לך רבי יוחנן, אליבא דר"ש לא קאמינא, כי קאמינא אליבא דרבנן – לפרוש רש"י, יש לשאול, מנין לרבי יוחנן שחכמים חולקים על רבי שמעון בשתים, גם לענין זמן זכיית הפירות, וגם לענין החשש שמא יחפה, שמא גם חכמים דעתם שמשעה שנתן עיניו לגרשה שוב אין לו פירות, כרבי שמעון, אלא שנחלקו אם חוששין לחיפוי, ומנין לאפושי מחלוקת? ויש לפרש הסוגיא בדרך אחרת (כן נראה מפרוש המשניות להרמב"ם שפרש כן); כשאמרו 'ריש לקיש מ"ט לא אמר כר"י – זנות לא שכיחא', הכוונה, שאין לפסול משום כך את הגט שנכתב ביום ונחתם בלילה, מפני שלזמן מועט כזה בודאי שלא חששו לחיפוי זנות שבלאו הכי אינו שכיח. (ובכך מתורצת גם שאלת התוס' שראינו במקום אחר שתקנו תקנה מפני חשש לזנות). ורבי יוחנן סבר שחששו גם לזמן מועט. וכששאלו לרבי יוחנן מה טעמו של רבי שמעון שמכשיר, השיבו 'אליבא דרבי שמעון לא קאמינא' היינו, שודאי לרבי שמעון אין חשש זנות לזמן מועט, ולכן מכשיר. נמצא שלדעת רבי יוחנן אכן אין מחלוקת בזמן אכילת פירות, אלא אם חוששין כאן לזנות אם לאו. וכשאמר רבי יוחנן 'משעת נתינה' – אליבא דכולי עלמא אמרה, וכך משמע, שאם לא כן, היה לו לומר בקיצור 'הלכה כרבנן'. (שער המלך הל' גירושין א,כד. לעיקר קושייתו מנ"ל לר' יוחנן דפליגי בתרתי – כבר עמדו עליה המפרשים – ע' בפני יהושע; ובאור שמח (גירושין א,כו) יישוב עפ"י דרכו – ע"ש דברים מתוקים).

'כתוב בו שבוע שנה חדש שבת – מאי? אמר ליה: כשר. ומה הועילו חכמים בתקנתן? אהנו לשבוע דקמיה ולשבוע דבתריה' – ואין לחוש לחיפוי בכתיבת שבוע, שכיון שתקנו זמן, יכתבו הכל את הזמן המדוייק, ואם יתאמץ אחד לכתוב שבוע – יודע שקרו. ומדת חכמים כן היא – שתקנו זמן, ובלא זמן – פסול. והלכך, כתב 'שבוע', הרי כתב זמן, אבל נכתב ביום ונחתם בלילה, שהשטר מעיד על זמן מוקדם, מלבד השקר שיש בו, הרי זה כשטר ללא זמן. (עפ"י חזון איש אה"ע פח,טז. וע' ירושלמי כאן ובית שמואל קכו סקי"ב).

רש"י כתב שלכתחילה כשר בגט כזה שכתוב בו שבוע שנה וכו'. ואף כי לא מצאנו מי שחולק עליו בהדיא, נראה ממה שכתבו הפוסקים להמנע בכתיבת גט באייר (מפני החשש שמא יש לכתוב 'אייר' ולא 'אייר'), מזה משמע שלכתחילה אין לעשות כן, שהרי יכול היה לכתוב שנה ותו לא. (עפ"י בית שמואל קכו סקי"ב. ולכאן יש לדחות (לאור דברי החזו"א הנ"ל), שלא רצו לתקן כן לרבים, לכל הגיטין שייכתבו באייר, שכתבו שנה, שאז כבר ישוב החשש הראשון, שכל אדם יחפה ולא יכתוב זמן מדויק).

סיכומי סוגיות

'זמן בגיטין' – לצורך סידור הדברים והבהרתם, יש מקום לחלק את הסוגיא לשני נושאים עיקריים:
א. התקנה לכתוב זמן בגט. ודין גט שאין בו זמן.

ב. זמן שקרי. היינו, שכתוב בגט זמן שאינו אמת.
ובמקרה השני, יש לדון בכמה אופנים: כשהזמן נכתב אמנם בתאריך כתיבתו, אלא שחתימת העדים היתה לאחר זמן, או אף החתימה היתה באותו תאריך, אלא שהגירושין התאחרו לזמן אחר. ואופן נוסף: שהזמן מלכתחילה נכתב בשקר, שכתבו בגט תאריך שאינו התאריך האמיתי של הכתיבה. וגם זה מתחלק לשנים: שנכתב בו זמן מוקדם, ושנכתב זמן מאוחר.

ננסה לעמוד כאן על עיקרי הדברים העולים מסוגיתנו ומקצת ראשונים ופוסקים. וה' יגמור בעדנו:

תקנו חכמים לכתוב זמן בגיטין, (וכבר דנו הראשונים אם מדאורייתא יש צורך בזמן, מצד דיני דרישה וחקירה שבכל עדות – ע' בנמו"י סנהדרין לב. ריטב"א סוף יבמות. וע' חידושי הגר"ח"ס הל' עדות ג, ד; חז"א אה"ע יט, ב ועוד). ונחלקן אמוראים בטעם התקנה:

לרבי יוחנן, הטעם, שללא כתיבת הזמן בגט, קיים חשש חיפוי על אשתו שזינתה, שיכתוב לה גט ותטען שנתגרשה לפני הזנות (ומבואר בגמרא (לפירש"י) שרבי יוחנן לא אמר טעמו זה אליבא דרבי שמעון אלא לדעת חכמים).

(ואף בזמן הזה שאין דין מיתה – כתבו הראשונים – לא בטלה התקנה, שיש עדין חשש חיפוי לטהר את בניה מממזרות, ולחזור לבעלה הראשון. ועוד, מהרה יבנה המקדש).

וריש לקיש לא חשש לטעם זה, כיון שזנות לא שכיחה, אלא טעם התקנה לדעתו, כדי שלא תפסיד האשה פירות נכסי מלוג שלה, שללא שייכתב הזמן, ימכור הבעל פירות ויטען שנתגרשה אחר כך, וכשמכרם – כדין מכר, וידה תהא על התחונה, שלא תוכל להוכיח אחרת. (ואם תאמר, הלא יכולה היא לאחר שנתגרשה להביא גיטה לבית דין או לעדים, ויכתבו לה תאריך גירושה – סובר ריש לקיש שגם פירות שמשעת כתיבה (לר"ש) או חתימה (לרבנן) – שלה הם, ולכן תקנו שיכתוב לה אותו הזמן, כדי שלא תפסיד את הפירות שמאותה תקופה – תוס' ועוד).
אף בגט של ארוסה, שאין לה פירות, תקנו בו זמן, מן הטעם המבואר בפרק שלישי (כו:).

לשיטת רבי יוחנן (אליבא דת"ק), לא חשו משום 'פירות', כיון שסובר שאין לאשה פירות אלא משעת נתינת הגט לידה. ועל כן, הזמן הכתוב בגט אינו משנה מאומה לענין דין הפירות, שבין כך אינה יכולה לגבות פירות מהזמן הכתוב בו אלא כשתביא עדים על זמן הגרושין (שיטת רש"י). וגם לסוברים שיכולה לגבות פירות מהזמן הכתוב בגט (ר"י, רא"ש ועוד), הלא יש לה תמיד תקנה שיכתבו לה, ב"ד או עדים, את זמן הגירושין, ותוכל לגבות פירות גם ללא שיכתב זמן בגט.

תקנה זו מוסכמת על הכל, ואין בה מחלוקת.

כתב גט ללא זמן – הרי הוא פסול מדרבנן. ואם כבר נישאת בגט זה – לא תצא. (משנה פו. טשו"ע אה"ע ככו, א).

גט שכתוב בו זמן שקרי;

גט שנכתב ביום ונחתם בלילה – לתנא קמא: פסול. ולרבי שמעון: כשר.
טעמו של תנא קמא לשיטת רבי יוחנן: שמא יחפה על זנות שהיתה לאחר הכתיבה, ויאמר שהיתה גרושה כבר מהזמן הכתוב בשטר. ועוד, כשרוצה לחפות על זנות אשתו, יכתוב לה גט עם תאריך

מוקדם. ולכן תקנו שהגט אינו כשר אלא כשהתאריך הכתוב בו, הוא תאריך חתימת העדים. (ואין חוששין עדין לחיפוי זנות שתהא בין כתיבה למסירת הגט, שאין אדם מקדים לכתוב גט, אלא כותבו סמוך למסירתו – עתוס' סד"ה עד. וצ"ל לכא' שכתובה לבד ללא חתימה עשוי להקדים, דאל"כ למה חששו בנכתב ביום ונחתם בלילה, ואי משום שמה יכתוב תאריך מוקדם, היה די לתקן שהעדים ידעו שהתאריך שכתוב בו, הוא תאריך אמת, שבאותו יום אכן נכתב, כמו שסובר ר"ש אליבא דר"ל (בתד"ה ור"ש). ואף אם נאמר שחכמים לא ס"ל תקנה כזו, מ"מ מאי פריך לרבי יוחנן מ"ט דר"ש, הא י"ל כנ"ל שסובר שדי שהעדים יראו שתאריך הכתיבה אמת, כמו שסובר ר"ש אליבא דאמת. וצריך ברור).

ורבי שמעון, לא חשש לזנות, וכל תקנת זמן לשיטתו משום פירות, וכשנכתב ביום ונחתם בלילה אין חשש הפסד פירות ללקוחות שקנו משעת הכתיבה, כיון שסובר שעל פי דין אותם פירות שמזמן הכתיבה – לאשה הם שייכים, שכיון שנתן עיניו לגרשה, שוב אין לו פירות.

לריש לקיש, טעמו של תנא קמא, שפירות שמשעת החתימה ואילך שייכים לאשה, ואם נכשיר גט שנכתב ביום ונחתם בלילה שלאחריו, תבוא לטרוף פירות שלא כדין מלקוחות שקנו מהבעל לאחר הכתיבה וקודם החתימה. (וכבר דן החו"א באורך (פח.ג) שיש מקום לפסול גט זה משני צדדים, מדין שטרי חוב המוקדמין שפסולים בכל מקום (בבא מציעא עב). ומדין גט שאין בו זמן. ואף למאן דאמר משום חיפוי, יש מקום לפסול מדין 'שטר מוקדם').

ורבי שמעון סובר שמזמן הכתיבה כבר אין הפירות של הבעל, ולכן אין כל חשש בגט זה. (ואם תאמר, נחוש לקנוניא שבין הבעל לאשה, שיכתוב לה זמן שקרי מוקדם, ותטרוף מלקוחות שלא כדין? אכן סובר רבי שמעון שעל העדים החותמים לדעת שהגט נכתב בתאריך המצויין בו, אלא שיכולים לחתום מאוחר יותר (תד"ה ור"ש). ויש מי שכתב שאין לחוש לקנוניא, שהרי בכל מקרה יצטרך הבעל לשלם ללקוחות. – אור שמח הל' גירושין א, כו עפ"י התוס' בב"מ כ ד"ה דאמר).

להלכה, גט שנכתב ביום ונחתם בלילה – פסול. ויש המכשירים בשעת הדחק, (ש'כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעה"ד') – שו"ע אה"ע קכז.ב. ופסול זה אינו מן התורה אלא מדרבנן, ולכן אם קדשה אחר – צריכה גט משני, ואסורה לחזור לראשון (רמ"א שם. וע' חו"א (פח) שבאר הטעם שאין לפסול העדים משום עדי שקר).

גט שנכתב ונחתם ביום אחד, אלא שלא נמסר באותו יום – נחלקו הראשונים בדבר: שיטת הרמב"ם (גירושין ב, ב) – כפי שבארוה הרבה מהאחרונים – שכשר לגרש בו לאחר זמן. (ולשיטתו, זה ששאלו בגמרא מגיטין הבאין ממדה"י מה הועילו חכמים בתקנתן, צ"ל שהשאלה רק לר"ל שהחשש משום פירות, אבל לרבי יוחנן, אין קושיא, שלא חששו לזנות באשה מסוימת, שמא תזנה לאחר הכתיבה, שלא נחשדו בנות על ישראל על כך, ומעמידים כל אדם על חזקת כשרות, וכל החשש אינו אלא באופן כללי כשיש מקום לחפות על כל אשה שתזנה, אך כאן, אם לא כתב הגט, הלא אין לו איך לחפות, ואם כבר כתב, לא חששו לזנות במקרה הפרטי, כאמור. – אור שמח, גירושין א, כו. וסברא כעין זו, אם כי במקרה אחר, כתב הפני יהושע' להלן כו: בד"ה כיון). וכן היא שיטת הרא"ש בתירוץ האחד (סו"י ד), ובאר הטעם, מפני שיש לגט כזה קול, שכיון שלא נמסר ביום הכתיבה, תאריך נתינתו מתפרסם, ושוב אין חשש חיפוי או הפסד פירות. וכן היא שיטת הרמב"ן (נמו"י ב"מ יט – מובא בבהגר"א אה"ע קכו. יש מהאחרונים שפרשו אחרת את שיטת הרמב"ם – עב"ח ופרישה שם). אולם כמה ראשונים פסלו גט כזה, שלא התירו אלא בגט הבא ממדינת הים, או מפני שאי אפשר בלאו הכי (ר"ן) או משום שלגט כזה שבא על ידי שליח להולכה – יש קול (תוס' ורא"ש לתירוץ אחד. וע' ק"נ. כתב החו"א שאף כי לא מפורש בר"ן וברא"ש לפסול בדיעבד גט שנחתה מסירתו, האחרונים ז"ל נקטו כן בדעתם, כנראה משום 'שטר מוקדם').

ו'נפקא מינה' בין שני הטעמים, בגט שלא נתנוהו בתאריך שנכתב ונחתם – האם יש לו תקנה

להכשירו על ידי שישלחנו לה בשליח להולכה. (ע' שו"ע קכו,ה ובית שמואל שם. ויש שכתבו שאף להר"ן יש תקנה זו – ע' פ"ת שם. ומש"כ 'שליח להולכה' – דוקא. ולא בשליח לקבלה או בויכוי הגט לאשה – ע' שו"ת אג"מ אה"ע ח"א קכג).

וכתבו כמה פוסקים, שבמקום עיגון יש לסמוך על שיטת (הרמב"ם), הרמב"ן והרא"ש בתירוץ הראשון, שכשר לגרש בגט כזה. (ע' פ"ת שם בשם בית מאיר ובשו"ת אגרות משה אה"ע ח"א קנג).

אמנם, כל זה כשהתאריך שנכתב בו נכתב בכשרות. אבל אם מעיקרא כתבו בו תאריך מוקדם, הרי זה כשטר מוקדם שפסול. וגם הרי הוא כגט שאין בו זמן – כך היא דעת רוב הפוסקים. ויש שכתבו שלשיטת הרשב"א כשר (ע' בית יוסף ובית שמואל שם. והחזו"א (פח, ו ח) כתב שלא מצינו מי שמכשיר בזה, והוכיח כן מהגמרא שפסול, ואף לרבי שמעון. וב'בית מאיר' תמה לסוברים שש"ח מוקדם כשר לגבות מבני חורין, למה כאן נפסול לגמרי, וע' חשק שלמה כאן וחזו"א באורך).
וגט הבא ממדינת הים וכתבו בו תאריך מוקדם שקרי – הבית שמואל (קכו,ו) הקל בזה, והחזו"א (פח,ו) פסל.

גט שכתבו בו תאריך מאוחר – שיטת התוס' בסוגיתנו שכשר. ואין לחוש לחיפוי, שמא יכתוב לבת אחרת תאריך מאוחר ותינצל מן המיתה, כי כשכותב בגט תאריך מאוחר, הרי זה כמדחה את חלותו, ואינה מגורשת אלא מהזמן הכתוב בו. וכן היא שיטת הראב"ד (א,כה) שגט מאוחר – כשר. והרמב"ם (שם) – פסול, כאילו אין בו זמן. (ואם נישאת – לא תצא. ר"ן). וכבר דנו המפרשים בטעמי הראשונים ז"ל בחשש חיפוי וחשש פירות בגט מאוחר – ע' ב"י קכו; פני יהושע; חידושי רעק"א; חידושי הגר"ט – עד; הגר"ח מטלו – ט.

דף יח

'איתמר, מאימתי מונין לגט, רב אמר משעת נתינה ושמאל אמר משעת כתיבה' – יש לפרש טעמו של שמואל בשתי פנים: או מצד האיסור להתייחד עמה לאחר כתיבת הגט, או מפני שאין רגילות להתייחד אז. ולצד זה האחרון, יש מקום מצד הסברא להוראת מהר"ם לובלין שאשה שנתנו לה גט ונמצא בו פסול, והצריכה גט שני, מונים לה שלשה חדשים מהראשון. שהרי גם במקרה כזה לא שכיח שיתייחד עמה, הגם שנמצא בו פסול (ואף כי ה'חלקת מחוקק' וה'בית שמואל' (ג) חלקו על הוראותו, יש מקום לסמוך על זה בשעת הדחק באופנים מסוימים). ובפרט כאשר לא נודע הפסול עד עתה, שלפי דעתו של הבעל, היה אסור לו להתייחד עמה. (אגרות משה אה"ע ח"א ל. וע"ש בסי' לא).

'מאימתי כתובה משמטת... מאימתי נזקפים במלוה? משעת העמדה בדין' – בספר 'זכר יצחק' (לגר"י רבינוביץ, אב"ד דפוניב'ו. ח"ב כג) נשאל בדין הקפת חנות לענין שמיטת כספים, ובתוך תשובתו באר כמה דברים הנוגעים לסוגיתנו; –

נראה, שפרוש 'זקיפה במלוה' ופרוש דברי הגמרא 'משעת העמדה בדין' – שנוי במחלוקת הראשונים ז"ל (במסכת שביעית פרק י); לדעת הרא"ש ענין 'זקיפה במלוה' הוא קביעת זמן לפרעון החוב, שזוהי ההגדרה של 'מלוה' שהוא לבדו שביעית משמטתו – נתינת שהות זמן למועד הפרעון. (שלא כהקפת חנות, שאין ענינה הרווחת זמן, אלא שמקיף כדי לגבות חובו בבת אחת). ולפי זה, מה שאמרו 'משעת העמדה בדין' אין הכוונה שהעמדה בדין בעצמה תחשב כזקיפה במלוה, אלא הכוונה שלא